

Tutkijat haluavat vaikuttaa kulttuuriperintö-aineistojen digitoointeihin

Svenska litteratursällskapet i Finlandin (SLS) selvityshanke Tutkijoiden ääni ja sähköiset aineistot on valmistunut, ja raportti on julkaistu alkuvuodesta 2012.¹ Hankkeen tulokset ovat yksiselitteiset: saavutettavuus on digitoitien tärkein arvo. Käyttäjät arvostavat digitoituja aineistoja, mutta kritisoivat monien aineistojen heikkoa käytettävyyttä. Sähköiset aineistot ovat mullistaneet tutkimuksen, mutta paljon työtä on edessä aineiston saavutettavuuden parantamiseksi.

Humanistinen tutkimus on keskeinen sähköistä vallankumousta. Muutamassa vuodessa suomalaisia aineistoja on digitoitu miljoonien yksiköiden verran, ja ulkomaisia kokoelmia on monin verroin enemmän. Suomessa kehitys on ollut erityisen vauhdikasta vuodesta 2009 alkaen, jolloin torjuttiin taantumaa suuntaamalla varoja arkistojen, kirjastojen ja museoiden digihankkeisiin. Seuraavina vuosina opetus- ja kulttuuriministeriö on jatkanut ylimääräisten määrärahojen jakoa, ja keväällä 2011 saatiin valtioneuvoston päätös ja kirjaus hallitusohjelmaan julkisten tietoaaineistojen saatavuuden kehittämistä. Samaan aikaan Kansallinen digitaalinen kirjasto -hanke rakentaa yhteistä järjestelmää arkisto-, kirjasto- ja museoalalle.

SLS:n hanke lähti alkuvuodesta 2011 selvittämään käyttäjien eli

akateemisten tutkijoiden ja muiden käyttäjäryhmien kokemuksia ja mielipiteitä suomalaisista sähköisistä aineistoista. Hankkeen kyselyyn vastasi 121 käyttäjää, joista 65 prosenttia on akateemisia tutkijoita. Eniten vastauksia saatiin historian tutkijoilta, mutta myös perinteen ja kielten tai kielitieteen tutkijat osallistuivat ahkerasti kyselyyn. Noin puolet akateemisista oli jatkotutkinnon tekijöitä. Vaikka vastaajajoukko edusti hyvin erilaisia taustoja ja erilaisia aineiston käyttötapoja, vastaukset vaihtelivat yllättävän vähän.

Nykytilanteen ongelmat rakentuvat monista osatekijöistä. Käyttöliittymät on rakennettu alkupe- räisaineistojen hallinnan ehdoilla, organisaatioiden näkökulmasta. Hakuehdot vaativat liian täsmällistä tietoa aineistosta ja selailuominaisuudet ovat puutteellisia. Digitoitu aineisto vaatisi uudenlaisia hakemistoja ja luetteloita, jotka helpottaisivat kokonaisuuden hahmottamista, selaamista ja halutun yksityiskohdan löytämistä.

Toinen keskeinen ongelmavyhyti on sähköisten aineistojen pirstoutuminen eri organisaatioiden verkkopalveluihin ja käyttöliittymiin. Yhdelläkin organisaatiolla saattaa olla monta erilaista kokoelmaa, joista jokaista varten on erillinen käyttöliittymä. Käyttäjät eivät tiedä, millaista aineistoa on saatavilla sähköisessä muodossa, ja joutuvat jokaisen kokonaisu-

---

1. Hankkeen loppuraportti julkaistiin SLS:n kustantamana 2.3.2012 suomeksi ja myöhemmin keväällä ruotsiksi. Raportin sähköinen versio on ladattavissa osoitteesta www.sls.fi/forskarnasrost. – Julkaisun yhteydessä Suomen historiaverkko Agricola avasi yhteistyössä SLS:n kanssa hakemiston sähköisten aineistojen verkkopalveluista, käyttöliittymistä, tietokannoista ja portaaleista. Hakemisto julkaistaan wiki-muotoisena osoitteessa <http://agricola.utu.fi>.

den kohdalla opettelemaan uuden hakulogiikan.

Käyttäjät haluavat kehittää suomalaisten muistiorganisaatioiden verkkopalveluita juuri käytettävyyden ja saavutettavuuden näkökannoilta. He toivovat yksinkertaisia ja toimivia käyttöliittymiä, joissa on monipuoliset haku- ja rajausehdot, sekä mahdollisuus aineiston selailuun. He haluavat yksinkertaisia järjestelmiä, joilla tallentaa tehtyjä hakuja ja löydettyjä aineistoja jatkokäyttöä varten joko omalle tietokoneelle tai muistiorganisaation järjestelmään. He haluavat antaa palautetta järjestelmistä ja kertoa havaitsemistaan virheistä ja puutteista. He haluavat, että heidän palautteensa otetaan vastaan, jotta muiden käyttäjien ei tarvitsisi törmätä samaan asiaan myöhemmin. Käyttäjät haluavat osallistua ja parantaa aineiston käytettävyyttä tarkastamalla tekstintunnistumenetelmällä tehtyä digitointia tai syöttämällä sosiaalista metatietoa.

Vastaukset tuottivat runsaasti yksityiskohtaista tietoa eri käyttöliittymien vahvuuksista ja heikkouksista sekä aineistojen nykyistä käyttötavoista. Vastaavan laajuista selvitystä ei ole aikaisemmin tehty, ja vain harva suomalaisorganisaatio on kerännyt keskitettyä käyttäjäpalautetta sähköisistä organisaatioistaan, joten raportti tulee antamaan muistiorganisaatioille monipuolista tietoa nykytilasta ja välineitä palveluiden parantamiseen.

Käyttö tuo arvon sähköiselle aineistolle

Sähköisen aineiston arvo on sitä suurempi, mitä enemmän sitä käytetään. Kyse ei ole digitoinnin ja käyttöliittymien rakentamisen kustannuksista vaan siitä kulttuurisesta arvosta, jonka aineisto saa käytön kautta. Mitä käytettävämpi verkkopalvelu on, sitä enemmän sillä on käyttäjiä ja sitä saavutettavampi se on. Kulttuuriperintöä digitoidaan myös säilymisen takia,

mutta kansallisen tason linjauksista lähtien käyttö on nostettu vähintään yhtä keskeiseksi perusteeksi. Verkkopalveluiden osalta käyttö on niiden olemassaolon yksiselitteinen peruste.

Digitoinnit ovat jo nyt muuttaneet tutkimusta. Uudenlaiset haut antavat mahdollisuuden entistä laajempiin tai tarkempiin aineiston kartoituksiin, ja sähköinen käyttö ylipäätään nopeuttaa tutkimuksen tekemistä, mikä tehostaa työskentelyä ja parantaa tuottavuutta. Käytettävyydeltään huonot järjestelmät ja puutteelliset metatiedot puolestaan vaikuttavat täysin päinvastoin: ne vievät aikaa ja heikentävät tuloksia. Kehitys tulee jatkumaan niin hyvässä kuin pahassaikin, sillä digitointien yhteydessä tehdyt valinnat ohjaavat käyttäjien tekemiä valintoja.

Sähköistyvä kulttuuriperintö ei ole ainoastaan muistiorganisaatioiden asia, vaan se on myös keskeinen tiedepoliittinen kysymys. Ministeriön, muistiorganisaatioiden ja tutkimusinstituutioiden ponnostukset digitoimiseen näkyvät suoraan tutkimuksen kehittämisessä, sillä jos sähköinen ympäristö tukee tutkimusta, mahdollistaa se entistä tehokkaamman työskentelyn, millä puolestaan on taloudellisia vaikutuksia. Akateemisen maailman ohella julkisen tiedon avoimuus ja vapaa saatavuus on kaikkien oikeus, joka on kirjattu hallitusohjelmaan asti. Kysymys on tutkimuksen tulevaisuudesta, kansalaisyhteiskunnan kehittämisestä ja tiedon avoimuuden takaamisesta.

– OUTI HUPANIITTU